

Одним із стратегічних завдань розвитку механізмів державного управління взагалі та бюджетного адміністрування зокрема у сфері державного експортного контролю є підвищення ефективності та якості управління відповідними процесами на основі застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. На практичному рівні здійснення управлінських та економічно-організаційних процедур у сфері державного експортного контролю має здійснюватися на основі використання автоматизованої (комп'ютеризованої) системи, яка представляє собою модель управління базами даних, що в режимі реального часу здатна забезпечувати користувачів актуальною, повною та точною інформацією щодо різноманітних явищ та процесів у сфері державного експортного контролю. В дисертації подано конкретні науково-практичні та прикладні пропозиції щодо розробки вказаного програмного продукту, описані економічні ефекти від його впровадження. Реалізація системи автоматизованого управління процесами у сфері державного експортного контролю дозволить значно підвищити результативність та ефективність бюджетного адміністрування у сфері державного експортного контролю, зокрема підвищити доходи бюджету, зменшити трансакційні витрати підприємств, усунути непродуктивні бюджетні видатки, скоротити строки розгляду заяв, надати запитувачам актуальну та достовірну інформацію з різних питань експортного контролю.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому слід розробити методичні підходи до економетричного прогнозування окремих показників розвитку системи експортного контролю з урахуванням змін у глобальній економіці.

Список використаних джерел

1. Бовенко О.Я. Реформування системи експортного контролю Європейського Союзу / О.Я.Бовенко // Вісник експортного контролю. – 2011. – № 4. – С. 26–29.
2. Галака С.П. Експортний контроль в системі міжнародної безпеки / С.П.Галака, Г.М.Перепелиця, О.І.Сівер / За ред. О.М. Гришуткіна. Київ: КНУ, 2012. 336 с.
3. Гришуткін О.М. Питання оновлення нормативно-правової бази у галузі державного експортного контролю / О.М.Гришуткін // Вісник експортного контролю. – 2011. – № 2. – С. 7–13.
4. Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» [електронний ресурс]. – Доступний з: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/549-15>.
5. Експортний контроль [електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/51-e/3409-eksportnij-kontrol.html>
6. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т 1. / Редкол.: С.В.Мочерний (відп.ред) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
7. Остапенко А.В. Основи законодавства ЄС у сфері контролю товарів і технологій подвійного використання / А.В.Остапенко // Вісник експортного контролю. – 2011. – № 1. – С. 21–24.
8. Современный экономический словарь [терминолог. словарь] / Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 496 с.
9. Експортний контроль [електронний ресурс]. – Доступний з: <http://ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/51-e/3409-eksportnij-kontrol.html>
10. Green Paper. The dual-use export control system of the European Union: ensuring security and competitiveness in a changing world. [електронний ресурс]. – Доступний з: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2011/june/tradoc_148020.pdf

УДК 351.9:005.591:332.1

Л.О. ШАНАЄВА–ЦИМБАЛ,
кандидат наук з державного управління, НУБіП України

Державне регулювання ринкової економіки

Проаналізовано необхідність регулювання ринкової економіки державою. Розглянуто основні моделі та методи переходу до ринкової економіки. Наведені найбільш важливі економічні функції держави та напрямки, що зумовлюють необхідність державного регулювання ринковою економікою.

Ключові слова: державне регулювання, ринкова економіка, методи, моделі, механізми, функції, напрямки держави.

Государственное регулирование рыночной экономики

Проанализирована необходимость регулирования рыночной экономики государством. Рассмотрены основные модели и методы перехода к рыночной экономике. Приведены наиболее важные экономические функции государства и направления, которые обуславливают необходимость государственного регулирования рыночной экономикой.

Ключевые слова: государственное регулирование, рыночная экономика, методы, модели, механизмы, функции, направления государства.

State regulation of market economy

The necessity of regulation of a market economy by the state is analyzed. The main models and methods of transition to a market economy are considered. The most important economic functions of the state and the directions that determine the necessity of state regulation of the market economy are given.

Keywords: state regulation, market economy, methods, models, mechanisms, functions, directions of the state.

Постановка проблеми. Регульована ринкова економіка – це економіка вільного ринку, регульована державою за допомогою системи економічних заходів і професійного законодавства. Існує три рівні регулювання ринку. Перший – саморегулювання, тобто свобода дій виробника, суб'єктів виробництва. Другий – регулювання ринкових відносин інститутами і засобами громадянського суспільства. Третій рівень – державне регулювання. Науково – обґрунтований синтез державних і ринкових регуляторів дасть можливість реалізувати соціально-економічні цілі розвитку суспільства та забезпечить соціальну справедливість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про ступінь втручання держави в економіку давно ведуться суперечки між теоретиками різних напрямків та наукових шкіл. Серед сучасних досліджень вітчизняних вчених із даної проблематики відзначаються праці Онишко С.В., Старостенко Г.Г., Калетніка Г.М., Поснова Т.В., Кубай О.Г., Чистова С.М., Куценка Т.Ф., Никифорова А.Є. та ін. Вплив державного регулювання на стабілізацію ринкової економіки аналізували Міхасюк І., Мельник А., Скибицька Л. та ін. Вплив державного управління на економіку досліджували зарубіжні науковці: Дж.М.Кейнс, К.Ендрю, Ж.Бовера, К.Крістенсон та ін.

Метою статті є обґрунтування необхідності державного регулювання ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні світовий досвід доводить, що не можна повністю покладатися на саморегульований механізм

ринку. Світова фінансово-економічна криза є яскравим підтвердженням того, що ринок сам по собі не може забезпечити здорових суспільних відносин і не гарантує довгострокової економічної стабільності.

Регульована економіка – головний засіб, архимедів важіль, за допомогою якого можна прискорити створення в нашій країні ефективної ринкової системи. Наука і практика знають два методи переходу від командної до ринкової економіки. Перший – метод поступового входження в ринок (китайський варіант – шлях «м'якого» входження). Другий – метод прискореного входження в ринок (польський варіант – шлях «шокової терапії»). Принципова відмінність цих методів полягає в наступному. У процесі переходу від дефіцитного ринку (коли попит на товари і послуги вище їх пропозиції) до рясного ринку (попит на товари і послуги менше їх пропозиції) метод поступового входження передбачає використання принципу одночасного зростання попиту і пропозиції при випереджаючому темпі зростання пропозиції, а в основі методу прискореного входження в ринок лежить принцип одночасного зниження зростання попиту і пропозиції при випереджаючому темпі зниження попиту.

Якщо перший метод передбачає зростання до стану рясного ринку, то другий – зниження зростання до стану, коли Попит < Пропозиції, і тільки потім їх зростання [2]. Практика показує, що для України більш прийнятний шлях Китаю, так як в цьому випадку перехід до ринкової економіки

відбувається не за рахунок населення країни. За роки ринкової реформи Китай по ВВП вийшов на третє місце в світі після США і Японії, в той час як в Польщі «шокова терапія» завдала удару по виробництву і рівню життя населення.

Розрізняють дві основні моделі ринкової економіки: ліберальну і соціально орієнтовану. Вони відрізняються лише напрямками задоволення економічних потреб населення (див. таблицю).

Розвиток країни не можна однозначно віднести до першої або до другої моделі. Так, наприклад, США і Великобританії ближче ліберальна економіка, а Німеччини, Австрії, Швеції – соціально орієнтована. [3] Нашій країні більше підходить модель соціально орієнтованої економіки, так як люди, живучи в умовах командної системи, звикли до розгорнутої державної соціальної допомоги.

Не слід забувати, що одним з істотних недоліків ринкової економіки є нестабільність. Навіть самі послідовні її прихильники згодні з цим. Ринкова економіка розвивається циклічно, тобто періодично економічне зростання переривається кризами надвиробництва. Вперше така криза вибухнула в 1925 році і з тих пір кризи регулярно зіштовхують суспільство з шляху прогресу.

Вивчаючи природу економічних криз, англійський учений Джон Мейнард Кейнс першим розробив теорію державного регулювання ринкової економіки і за це визнається одним з найвидатніших економістів нарівні з Адамом Смітом і Карлом Марксом. Він довів, що ринковий механізм не може обійтися без державного регулювання, тобто без впливу держави на діяльність економічних суб'єктів і ринкову кон'юнктуру з метою забезпечення нормальних умов для

функціонування ринкового механізму, вирішення економічних і соціальних проблем. Державне регулювання має різні форми: бюджетно-податкове, кредитно-грошове, адміністративне. Це пов'язано з недоліками ринкового механізму:

Розвиток ринкової економіки неминуче супроводжується концентрацією виробництва і виникненням монополії. А монополія веде до застою і гальмування прогресу. В даний час вважається, що для нормальних конкурентних відносин має бути 8–15 виробників, принаймні не менше 4–5. Якщо 4 виробника (фірми) контролюють 80% продажів, то ринок є монополізованим. І взагалі, вільна конкуренція – явище вельми рідкісне в сучасній ринковій економіці, вона є лише одним з варіантів ситуації на ринку (конкуренція, монополія та ін.).

Ринкова економіка є нестабільно функціонуючою системою внаслідок дії основних економічних законів: вартості, попиту і пропозиції, конкуренції та ін.

Ринковій економіці властива диференціація доходів виробників. Дія ринкового механізму спрямована перш за все на забезпечення ефективності виробництва, в силу цього він відтворює соціальну нерівність. Наприклад, дія ринкового механізму призводить до того, що кішка багатого господаря може отримувати молоко, яке необхідно дитині з бідної сім'ї. Щоб змінити ситуацію, суспільство повинно втручатися в процес функціонування ринкового механізму, і це відноситься до будь-якої моделі ринкової економіки. Економіка Сполучених Штатів являє собою переважно ринкову економіку ліберального типу, де істотну роль грає уряд на федеральному, місцевому рівні та на рівні штатів. Сьогодні близько 4/5 національного

Принципові особливості двох основних моделей ринкової економіки

Ліберальна ринкова економіка	Соціально орієнтована ринкова економіка
Домінування приватної власності Максимальна свобода суб'єктів ринку, що відгороджує їх від втручання держави Державне регулювання основних макроекономічних процесів Відстороненість держави від вирішення більшості проблем життєзабезпечення населення Домінування принципу: працююча людина має забезпечити себе, свою сім'ю і старість сама	Економіка зі значним приватним сектором Регламентація державою ринкових відносин (як державних, так і приватних структур) Державне регулювання макроекономіки і мікроекономіки Рішення державою багатьох проблем життєзабезпечення населення Державне регулювання зайнятості, доходів населення, а при певних умовах і цін
Державна соціальна опіка поширюється тільки на знедолених і жебраків	Держава піклується про всіх членів суспільства. Велика частина національного бюджету витрачається на охорону здоров'я, освіту, науку, культуру, суспільний транспорт, соціальне і пенсійне забезпечення громадян.

Джерело: авторська розробка.

продукту забезпечується ринковою системою, а інша частина виробляється під егідою уряду. Уряд здійснює також ряд програм соціального страхування і соціального забезпечення, ставлячи собі за мету перерозподіл доходів в приватному секторі економіки. Статистика показує, що податки і загальний обсяг державних витрат (на покупку товарів і послуг і на соціальні програми) складають приблизно 1/3 національного продукту.

Відзначимо частину найбільш важливих економічних функцій держави.

Створення правової бази та сприятливого економічного середовища, що сприяють ефективному функціонуванню ринкової системи.

Захист конкуренції. Виходячи з того, що система вільного підприємництва, закони попиту і пропозиції залежать від конкуренції, держава заохочує і захищає конкуренцію шляхом встановлення і закріплення «правил гри», постачає населенню інформацію про умови на ринку і стан економіки, допомагає у вирішенні економічних суперечок.

Забезпечення макроекономічної збалансованості та стабільності розвитку економіки шляхом державної економічної політики: фіскальної (встановлення рівня оподаткування і державних витрат), грошової (регулювання грошової маси), регулювання доходів (від вільного встановлення зарплати і цін до директивного контролю), зовнішньоекономічної (торгова політика і регулювання обмінного рівня валюти).

Вплив на розподіл ресурсів з метою підвищення ефективності виробництва, так звана мікроекономічна сторона політики держави.

Перерозподіл доходів з метою забезпечення соціальної справедливості: прогресивне оподаткування, підтримка малозабезпечених верств населення.

Функції держави в ринковій економіці свого часу окреслив прем'єр-міністр Великобританії Вільям Гладстон: «Обов'язок уряду – створювати такі умови, щоб людям було важко здійснювати погане і легко чинити правильно». Цим правилом визначається ступінь участі держави в регулюванні ринкової економіки з використанням методів бюджетного навантаження (співвідношення податкових надходжень до бюджету і ВВП). Чим вище ці співвідношення, тим вище ступінь участі держави в ринковій економіці. Остання є величиною не постійною, а функціональною. Відповідно до методу бюджетного навантаження, від того, яку частину

ВВП витрачає держава [4,8], багато в чому залежить процвітання і розвиток країни. Одні економісти переконані, що чим більше ця частина, тим краще. Інші дотримуються протилежної думки.

Про адекватність дій уряду свідчать результати обраної економічної політики, зокрема ефективність розподілу і використання фінансових і матеріальних ресурсів.

Бюджетні кошти розподіляють державні чиновники, які не ризикують своїми грошима, як приватні власники, а це неминуче веде до зниження ефективності економічної діяльності, виробництва, що в свою чергу, є причиною скорочення інвестицій в подальший економічний розвиток. Отже, обмежуються можливості економічного зростання. Відомо, що збільшення податкових вилучень, державних витрат, бюджетного дефіциту на 1% ВВП при інших рівних умовах призводить до зниження економічного зростання і рівня споживання також приблизно на 1%. Є думка, що при рівні податків в державі менше 33% доходу воно розвалиться, а оптимальною є ставка 42%. Практика спростовує даний норматив. Наприклад, в США усі податки з підприємств, включаючи соціальні платежі, не перевищують 20% національного доходу, а якщо виключити з розрахунків підприємства, що виробляють і реалізують підакцизні товари (алкоголь, тютюн), то частка податкових і соціальних платежів всіх інших підприємств ніколи не перевищить 14% національного доходу. У 1981–1986 рр Артур Лаффер з групою однодумців переконав адміністрацію Рональда Рейгана провести податкову реформу. В результаті були істотно знижені ставки податків на підприємства і громадян. Зниження податків в період правління Рейгана призвело до зростання реального добробуту американців більш ніж на 30%. За прикладом США знизили ставки податків більшість розвинених країн. Найнижчі ставки були встановлені в Канаді, і через одинадцять років канадці за рівнем життя вийшли на перше місце.

Наявність тіньової економіки, «витоку мізків» і капіталів тісно пов'язане з рівнем оподаткування. Наприклад, в Чехії відсутні обмеження на готівковий оборот грошей, необов'язкові касові апарати в магазинах, немає жорсткого ліцензування комерційної діяльності. Аналогічна картина спостерігається в Туреччині. У цих країнах менше посадовців податкової інспекції, у вільному обігу практично всі тверді валюти світу, немає помітної за масштабами

тіньової економіки і корупції. Причина відома – реальне оподаткування підприємств набагато нижче, ніж у нас. Звідси впливає висновок: капітал не тікає туди, де податки вище, він прагне туди, де умови для його зростання сприятливіші.

Не слід сподіватися на те, що при зменшенні ролі держави «невидима рука» ринку все зробить сама. Їй необхідна допомога держави, але мова йде не про командування бізнесом, а про звільнення ринку від монополізму, регіональної замкнутості, відомчого свавілля і інших чинників, які перешкоджають дії ринкового механізму.

Економічна наука виробила конкретні рекомендації в сфері державного регулювання ринкової економіки. Його головними інструментами є податки, ставка відсотка за кредит, грошова пропозиція, розміщення державних замовлень на виробництво товарів.

Сучасне державне управління ринковою економікою повинно здійснюватися в наступних напрямках:

- емісія грошей і грошове регулювання як безумовна прерогатива держави;
  - створення і підтримка правової бази ринкових відносин, включаючи законодавчий захист приватної власності і прав споживачів;
  - підтримка конкурентного середовища та заходів, спрямованих на недопущення монополізації економіки;
  - виробництво суспільних благ, освіта, фундаментальна наука, правоохоронна діяльність, сфера послуг, реалізація завдань, пов'язаних з обороною країни;
  - мінімізація негативних побічних ефектів від ринкової діяльності, зокрема охорона навколишнього середовища;
  - подолання високої соціальної диференціації суспільства, підтримка соціально вразливих груп населення [4];
- Важливою функцією держави є вироблення і реалізація національних пріоритетів, в тому числі в соціально-економічній сфері:
- подальша стабілізація економічного зростання, вироблення збалансованої макроекономічної політики з метою досягнення сталого розвитку з урахуванням національної безпеки, соціальних і економічних вимог;
  - забезпечення зростання суспільної продуктивності праці шляхом реалізації інноваційної політики та прискорення науково-технічного прогресу;

- всебічне сприяння розвитку освіти і зростання професійної кваліфікації робочої сили;

- забезпечення соціальної функції держави через оптимізацію програм у сфері пенсійного та медичного страхування;

- подолання негативного стану природного середовища, вдосконалення екологічних регуляторів, включаючи вироблення відповідної політики в зв'язку зі змінами клімату в світі [1].

Висновки

Таким чином, державне регулювання економіки спрямовано на підтримку загальної макроекономічної рівноваги, тобто рівноважного стану трьох основних видів ринків: товарів і послуг, факторів виробництва і фінансового. Воно настає тоді, коли в результаті взаємодії попиту і пропозиції на ринку товарів і послуг встановлюється рівновага обсягу продукції і цін; на ринку факторів виробництва – рівновага чинників виробництва і витрат; на фінансовому ринку – рівноважний рівень позичкового відсотка. Для досягнення макроекономічної рівноваги в умовах ринку (попит > пропозиції, попит = пропозиції, попит < пропозиції) пропонуються апробовані підходи трьох основних течій економічної теорії: неокейнсіанства, монетаризм і «економіка пропозицій». Кейнсіанській підхід ефективний, коли економіка переживає стадію спаду, монетаристський – в період стабілізації, а рекомендації теорії «економіки пропозицій» прийнятні для стимулювання прискореного економічного зростання.

Список використаних джерел

1. Дідківська Л.І. / Л.І. Дідківська, Л.С. Головка Державне регулювання економіки: Навч.посіб. – 5-те вид.,стер.–К.: Знання, 2006. – 213 с.
2. Дудзяк О. А. Оцінка агротуристичної привабливості регіону: основні фактори та показники / О. А. Дудзяк // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент» Вип. 5/2 (40). 2010. – с.16–20.
3. Калетнік Г. М. Державне регулювання економіки / Г.М. Калетнік, А.Г. Мазур, О.Г. Кубай; Мво освіти і науки, молоді та спорту України, Мво аграр.політики і продовольства України, ВНАУ. – К.: Хай-Тек Прес, 2011.– 427 с.
4. Забуранна Л. В. Фактори впливу на процес формування стратегії економічного розвитку АПК / Л. В. Забуранна, Н. В. Попрозман // Актуальні про-

блеми економіки. – 2015. – Вип. № 8 (170). – С.111 – 119.

5. Кукурудза І. І. Політична економія [Текст]: матеріали до семінарів / І. І. Кукурудза. – Черкаси: Ред.- вид. від. Черкаського держ.ун-ту, 1999. – 314 с.

6. Національна економіка / Старостенко Г.Г., Онишко С.В., Поснова Т.В. – К.: Ліра – К, 2011. – 432 с.

7. Новак Н. Л. Економічні інтереси суб'єктів господарювання у розвитку аграрної сфери [монографія] / Н. Л. Новак. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2013. – 352 с.

8. Попрозман Н. В. Формування стратегії економічного розвитку агропромислового виробництва [монографія] / Н. В. Попрозман. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2015. – 300 с.

9. Wasilewski M. Methodological aspects of creating the system of indicators of crisis prevention as the foundation for stabilization of agricultural production based on Ukrainian experience / M. Wasilewski, L. Zaboranna, N. Poprozman, M.Orlykowskyi // Economics and Organization of Agri-Food Sector (Scientific Journal of Warsaw University of Life Sciences-SGGW). – 2016. – Vol. 4. – pp. 23 – 35.

УДК: 339(075.8)

Л.Б. ШОСТАК,
д. е. н., професор, головний науковий співробітник, Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки Міністерства економічного розвитку та торгівлі
Т.Г. СОРОЧИНЕЦЬ,
науковий співробітник

Економічна дипломатія як державний інструмент захисту національних інтересів у сфері зовнішньоторговельних відносин

Сучасна економічна дипломатія характеризується динамікою, значною відкритістю, складними інструментами, багатовимірністю та просторовими конфігураціями, що створюють більш сприятливі можливості для захисту національних інтересів в умовах глобалізації. Вона є важливим важелем для зміцнення міжнародної конкурентоспроможності країни, отримання конкурентних переваг на світовому ринку. Особливу роль економічної дипломатії як інструменту підвищення конкурентоспроможності національної економіки підтверджує зростаюча увага іноземних урядів до цього виду діяльності. Економічна дипломатія сприяє забезпеченню сталого економічного зростання та підвищенню рівня міжнародного іміджу держав. Все це вимагає термінового посилення активності економічної дипломатії, посилення його ролі у популяризації національних економічних інтересів на міжнародній арені, розвитку експорту та інших форм зовнішньоекономічного співробітництва на основі рівноправних та максимальних вигідних умов для держави. У зв'язку з придбанням асоційованого членства в Європейському Союзі та запровадження режиму вільної торгівлі, ефективність економічної дипломатії України набуває особливого значення у забезпеченні послідовної зовнішньої політики з метою зміцнення конкурентоздатності країни та загальнодержавної зовнішньоекономічної стратегії.

Ключові слова: економічна дипломатія, глобалізація, економічне співробітництво, міжнародна конкурентоспроможність.

Л.Б. ШОСТАК,
д. э. н., профессор, главный научный сотрудник, Государственный научно-исследовательский институт информатизации и моделирования экономики Министерства экономического развития и торговли
Т.Г. СОРОЧИНЕЦЬ,
научный сотрудник

Экономическая дипломатия как государственный инструмент защиты национальных интересов в сфере внешнеторговых отношений

Современная экономическая дипломатия характеризуется динамикой, значительной открытостью, сложными инструментами, многомерностью и пространственными конфигурациями, которые создают благоприятные возможности для защиты национальных интересов в условиях глобализации. Она является важным рычагом для укрепления международной конкурентоспособности страны, получения конкурентных преимуществ на мировом рынке. Особую роль экономической дипломатии как инстру-